

Tüpoloogiateade 4TT202305. Kaubanduspõhine rahapesu

MÄRKSÕNAD *Kaubandus, TBML, kaup, väärtus, teenus, Eesti, rahapesu, kuritegevus, ülekanne, dokument, arve.*

Kaubandus on oma olemuselt vabatahtlik kaupade või teenuste vahetamine osapoolte vahel. Kuna vahetustehing on osapoolte vahel kokkuleppeline, siis valdavalt peetakse vahetustehingut mõlemale poolele kasulikuks.¹

2006. aastal ilmunud raportis² tõi rahapesuvastane töökond (FATF) välja, et rahvusvahelise kaubanduse mahtude suurenemise tõttu kasvab kauplejate sektori rahapesu ja terrorismi rahastamise

haavatavus. Raportis tuuakse välja, et kaubanduspõhine rahapesu (TBML – *trade based money laundering*) on kriminaaltulu varjamise protsess, kus kasutatakse vara liigutamiseks kaubandustehinguid, et üritada legaliseerida kuritegelikku päritolu vara. Kaubanduspõhise rahapesu eesmärgiks on sageli liigutada väärtust kaupade asemel. Praktikas on võimalik antud eesmärki saavutada imporditud või eksporditud kauba hinna, koguse ja kvaliteedi moonutamisega. Antud dokument keskendus rahvusvahelise kaubandusega seotud rahapesu tüpoloogiate kirjeldamisele, kuid kaubandus toimub ka riigisiselt. Lisaks kaubale hõlmab kaubandus ka teenuseid, mis viitab, et kaubanduspõhine rahapesu võib toimuda ka siseriiklikul tasemel ning seda on võimalik teha ka teenustega seotud tehingute vahendusel. Teenuste hinna, koguse ja kvaliteediga on võimalik manipuleerida samamoodi nagu kaupade puhul. 2012. aastal andis FATF välja uue raporti kaubanduspõhise rahapesu tüpoloogiate kohta,³ mis käsitles taaskord kitsalt rahvusvaheliste kaubavoogudega seotud tüpoloogiaid. 2020. aastal ilmunud FATF-i raport⁴ viitab jätkuvalt 2006. aasta raportis toodud kaubanduspõhise rahapesu definitsioonile, kuid põgusalt mainitakse ka teenusepõhist rahapesu (SBML – *service based money laundering*). Tuuakse välja, et raportis seda ei käsitleta ning tegemist on kaubanduspõhisest rahapesust täiesti eraldiseisva rahapesu tüübiga.

Eelneva põhjal saame järeldada, et FATF-i klassifikatsioonis esinevad vastuolud ning kaubanduspõhise rahapesu definitsioon vajab täpsustamist, sest kaubandus hõlmab nii kaupu kui ka teenuseid ning FATF-i materjalidega tutvumisel on vajalik silmas pidada, et kaubanduspõhise rahapesu kontekstis käsitletakse kaupasid kitsalt rahvusvahelise kaubanduse vaatenurgast.

*Rahapesu Andmebüroo kutsub tuvastama ebaharilikku tegevust ja kahtlaseid tehinguid lähtuvalt käesolevas tüpoloogiateates loetletud ohuindikaatoritest või kirjeldatud käitumismustrist. Juhul, kui esitate Rahapesu Andmebüroole sellest tüpoloogiast lähtuva teate, palume viidata märksõnale **4TT202305**.*

¹ Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/t/trade.asp>

Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/trade>

The Economic Times. <https://economictimes.indiatimes.com/definition/trade>

² FATF. 2006 <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/Trade-basedmoneylaundering.html>

³ FATF. 2012 <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/publications/Methodsandtrends/Trade-basedmoneylaunderingtypologies.html>

⁴ FATF. 2020 <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/publications/Methodsandtrends/Trade-based-money-laundering-trends-and-developments.html>

Probleeme kaubanduspõhise rahapesu (TBML) defineerimisel on täheldatud ka Austraalias⁵. Eelnevalt viidatud *Australian Institute of Criminology* raportis tuuakse ka välja, et kaubanduspõhise rahapesu leviku ulatus ei ole teada. Rahapesu Andmebüroo hinnangul oleks üheks võimaluseks klassifitseerida kaubanduspõhine rahapesu mõiste nõ katusmõisteks, mis jaguneb omakorda kaheks alamtüübiks: kaupadepõhine rahapesu ja teenustepõhine rahapesu. Sarnast lähenemist kasutatakse näiteks Eesti Statistikaameti ja Eurostati avalike andmebaaside klassifikatsioonis, kus väliskaubandus jaguneb omakorda kaheks suuremaks alamjaotuseks: kaupade eksport ja import ning teenuste eksport ja import.

Sarnaselt FATF-ile on Austraalia rahapesu andmebüroo kirjeldanud seost maailma kaubandusmahtude suurenemise ja rahapesu mahu vahel, mille kohaselt kaubandusmahtude kasv on seotud ka rahapesu mahtude suurenemisega. Austraalia rahapesu andmebüroo hinnangu kohaselt on oodata kaubanduspõhise rahapesu meetodi kasutamise suurenemist.⁶

2022. aasta artiklis hinnati kaubanduspõhise rahapesu mahtu Euroopa Liidus ning jõuti tulemuseni, et perioodil 2005 kuni 2015 võis antud näitaja jääda vahemikku 0,9 kuni 1,8 triljonit dollarit aastas⁷. Samas uuringus on toodud tulemused ka riikide lõikes ning Eesti puhul oli tulemuseks 7,5% – 16,7% väliskaubanduse kogumahust.

Statistikaameti andmete⁸ kohaselt on perioodil 2004 – 2022 olnud kaupade ekspordi ja impordi mahud kasvavas trendis (vt joonis 1), mis viitab kaubanduspõhise rahapesu haavatavuse taseme kasvule Eestis, mistõttu on oluline, et turuosalisel rakendaksid riskipõhiseid süsteeme ja kontrollimehhanisme. Kaubanduspõhise rahapesu skeemide tuvastamine on keeruline, sest seotud võivad olla mitmed osapooled ja jurisdiktsioonid ning tegevus võib samal ajal kattuda teiste kriminaalsete tegevustega (nt maksukuriteod, sest kaupade ja rahavoogude ebaloogilised liikumised võivad olla seotud ka maksukohustuse ülekandmisega teistesse jurisdiktsioonidesse). Rahvusvahelise kaubanduspõhise rahapesu riskifaktoriks on lödvad piirikontrolli meetmed ja vabakaubandustsoonid⁹. Euroopa Liidus on rakendatud kaupade vaba liikumise põhimõtte, mis viitab Euroopa Liidu piirkonna kõrgemale kaubanduspõhise rahapesu riskile. Statistikaameti andmetel oli 2022. a rahvusvahelise kaubavoo (eksport ja import) maht kokku ca 46 miljardit eurot. TOP 10 riigid (vt joonis 2) moodustasid kokku 72% kogumahust, millest järeldub, et valdav enamus rahvusvahelise kaubavoo mahust on seotud väikese riikide ringiga (kui arvestada, et kaupade vahetus on toimunud kokku 194 riigiga üle maailma).

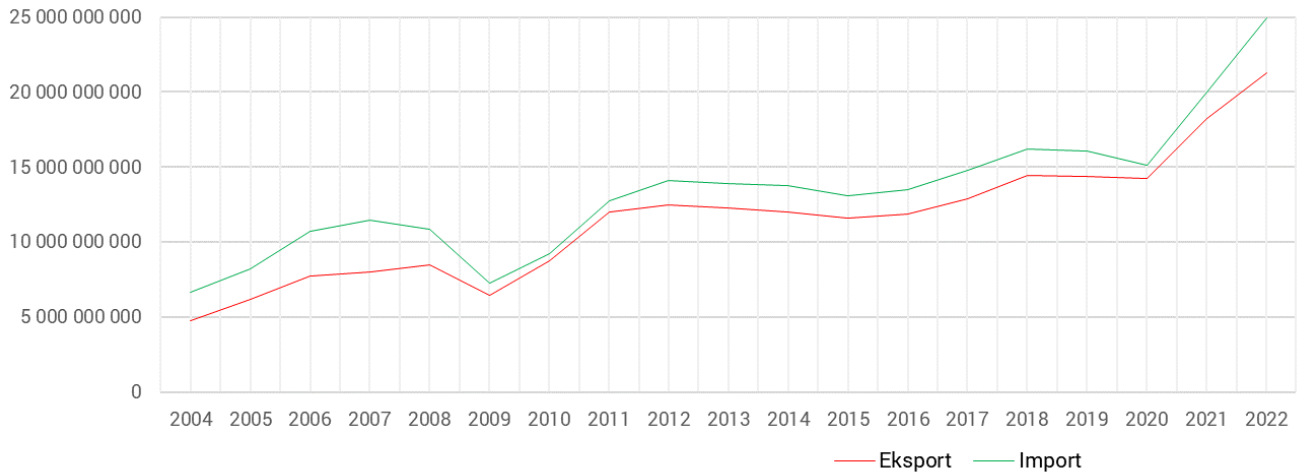
⁵ Trade-based money laundering: Risks and regulatory responses
<https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/rpp115.pdf>

⁶ AUSTRAC. https://www.austrac.gov.au/sites/default/files/2022-10/2022_AUSTRAC_FCG_Preventing_Trade_Based_Money_Laundrying_web.pdf

⁷ Estimates of Trade Based Money Laundering within the European Union
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00036846.2022.2141444?journalCode=raec20>

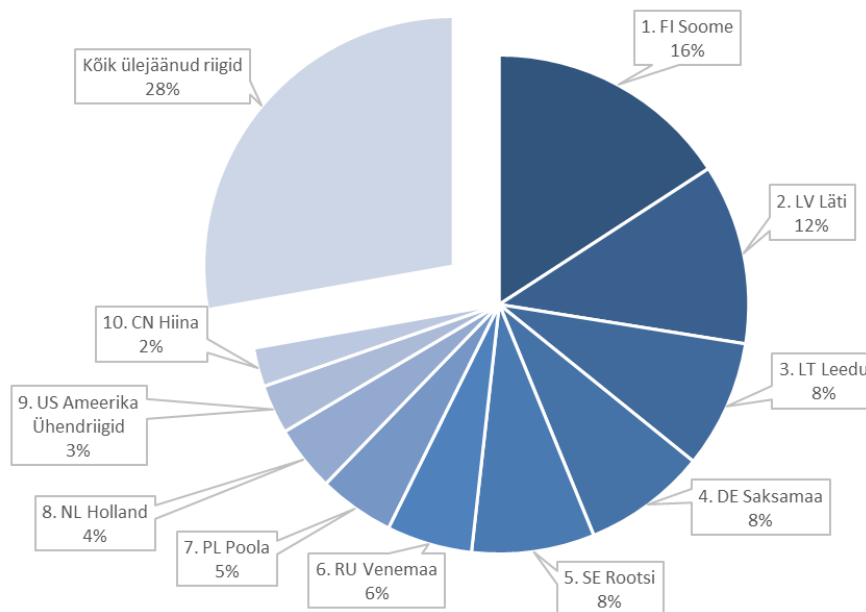
⁸ Statistikaamet. <https://andmed.stat.ee/et/stat>

⁹ FATF. <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/publications/Methodsandtrends/Moneylaunderingvulnerabilitiesoffreetradezones.html>

Joonis 1. Kaupade ekspordi ja impordi mahud perioodil 2004 – 2022 (EUR).

Suurimad kaubavood riikide vahel on avatud kõrgemale kaubanduspõhise rahapesu riskile. Kõrgendatud kaubanduspõhise rahapesu riskiga voogusid võib aidata tuvastada, kui kõrvutada riikidevaheliste kaubavoogude andmeid teiste andmebaaside infoga. Näiteks Norra uurijad tuvastasid, et samal perioodil, kui Belgias kasvas kokaiini konfiskeerimiste arv, kasvas ka kunsti ja antiikesemete import riikidest, kus varimajandus on seotud kokaiinikaubandusega¹⁰. Tuvastatud trendid võisid uurijate hinnangul viidata võimalikule kaubanduspõhise rahapesuga seotud voogudele, kus kunsti ja antiikesemete importimise tegelikuks eesmärgiks oli kokaiini müügist saadud kriminaalse tulu liigutamine.

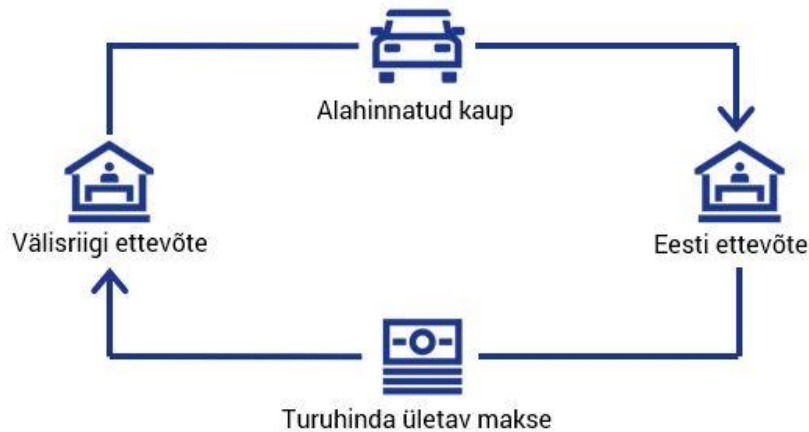
Joonis 2. Eesti rahvusvaheliste kaubavoogudega seotud riigid osakaalude alusel (eksport ja import kokku).

¹⁰ Detecting Money Laundering Through Trade Flow Analysis. 2022 <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/3017132/masterthesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Peamised kaubanduspõhise rahapesu meetodid

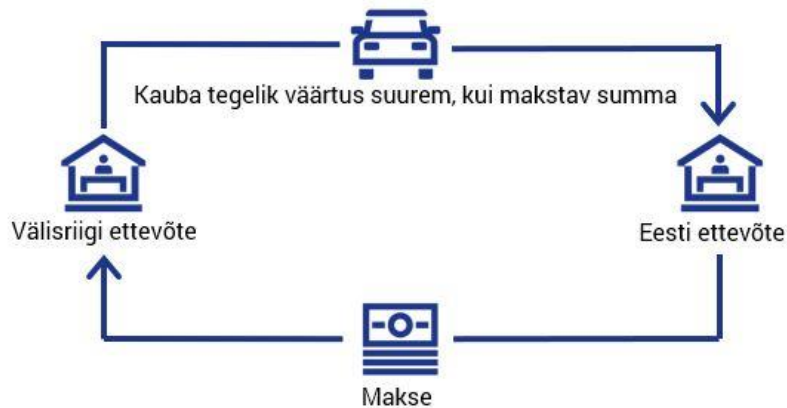
1. Kauba eest esitatakse arve, kus arvele märgitud hind on kõrgem kauba tegelikust väärtusest. Selle tulemusena saab osapool teha ülekande, mille eesmärk on lisaks kauba tegelikule hinnale täiendava väärtuse (arvel oleva ja tegeliku hinna vahe) liigutamine ühest jurisdiktsioonist teise (vt skeem 1).

Skeem 1

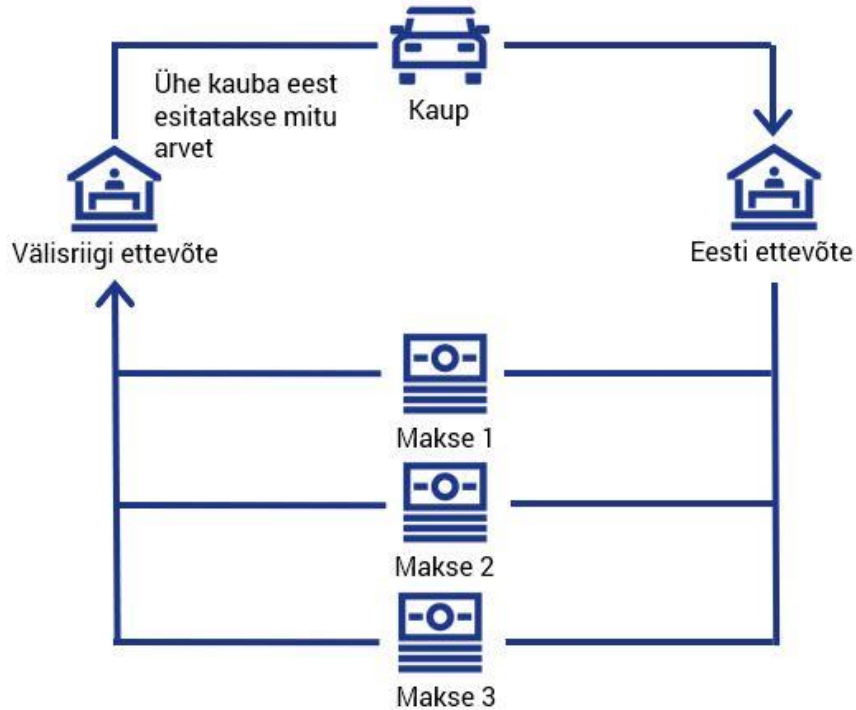
2. Kauba eest tehakse makse arve alusel, kus märgitud hind on madalam kauba tegelikust väärtusest, mille tulemusena saab kauba transportimisega ühest jurisdiktsioonist teise liigutada täiendavat väärtust lisaks kauba tegelikule hinnale (vt skeem 2).

Skeem 2

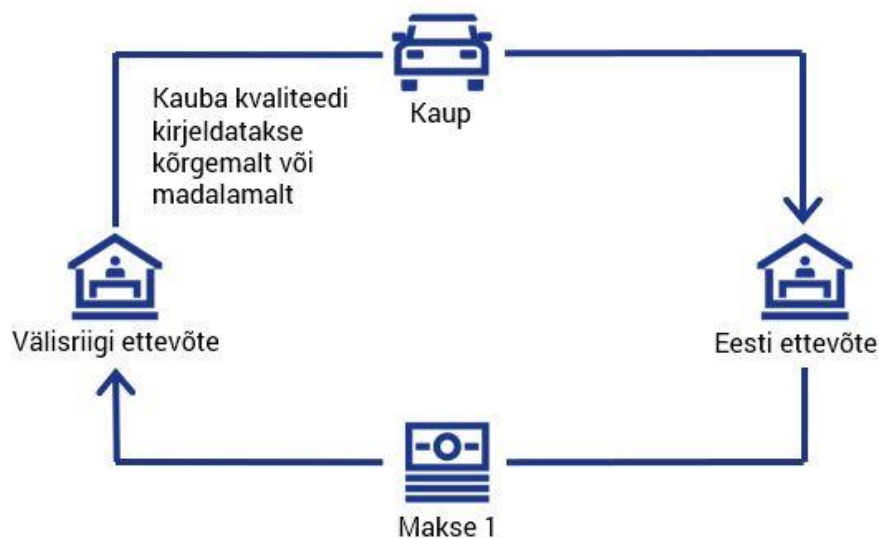
3. Sama kauba eest esitatakse mitu arvet, mille alusel saab osapool teha mitmeid ülekandeid, mille tegelikuks eesmärgiks on vara liigutamine ühest jurisdiktsioonist teise (vt skeem 3).

Skeem 3

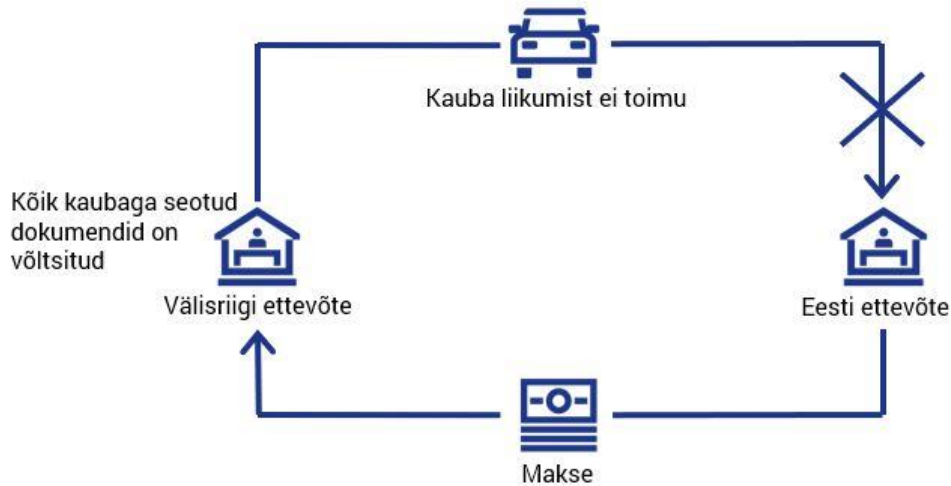
4. Kaubaga seotud dokumentides moonutatakse kauba kvaliteedi kirjeldust, mis on seotud kauba väärtusega (vt skeem 4). Kauba üle- või alahindamise tulemusel on võimalik väärtust liigutada jurisdiktsioonide vahel kauba või makse kaudu sarnaselt skeemidega 1 ja 2. Näiteks saab väärtuslikku metallimaaki kirjeldada kaubaga seotud dokumentides kui täitematerjali, või moonutada kütuse kvaliteedinäitajaid.

Skeem 4

5. Kõik kaubaga seotud dokumendid on võltsitud ning nende alusel toimub makse, kuid kaup tegelikkuses osapoolte vahel ei liigu (vt skeem 5).

Skeem 5

Eelnevalt kirjeldatud meetodite puhul on ühiseks nimetajaks kaubaga seotud dokumentides andmetega manipuleerimine, mistõttu omavad need dokumendid olulist tähtsust rahapesukahtlase tegevuse tuvastamisel. Lisaks on oluline silmas pidada, et kirjeldatud meetodeid saab oma vahel kombineerida ning skeemidesse on võimalik haarata suurel hulgal osapooli, mille tulemusena võivad moodustuda keerukad tehingute ahelad eri isikute ja erinevate jurisdiktsioonide vahel.

Ohuindikaatorid

Rahapesu Andmebüroo on tuvastanud Eestiga seotud kaubanduspõhist rahapesu kahtlust käsitlevates juhtumites järgnevad ohuindikaatorid. Ohuindikaatorid eraldiseisvalt ei pruugi viidata kuriteole või rahapesule, **indikaatoreid tuleks vaadata koostoimes.**

- Ettevõtte on registreeritud massaadressile, st addressile, kuhu on registreeritud palju juriidilisi isikuid.
- Ettevõtte on registreeritud addressile, mis asub tema tegevusvaldkonna äritegevuse jaoks ebatüüpilises asukohas (nt tegevusaadress, mis asub kortermajas).
- Ettevõtte kohta ei leidu avalikes allikates informatsiooni, mis viitaks tema valdkonna äritegevusele.
- Ettevõttel puuduvad tüüpilisele äritegevusele omased kulutused (nt palgamaksud).
- Ettevõttega on seotud variisiku kahtlusega isikud.
- Ettevõtte või sellega seotud isikute kohta leidub avalikes allikates negatiivset informatsiooni, mis viitab võimalikule kuritegevusele.
- Ettevõtte töötajate arv ei ole vastavuses äriühingu suure käibega.
- Ettevõtte osaleb keerulistes tehingutes, milles esineb nõ. kolmandatest osapooltest vahendajaid.
- Ettevõtte on esitanud tehinguga seotud dokumente, millel on võltsimise kahtlus.
- Ettevõtte esindaja poolt tehingute kohta antud selgitustes esinevad vastuolud.

- Kauba liikumise teekond riikide vahel ei ole kooskõlas maksetega, mis on toimunud eri riikide osapoolte vahel (nt makse tehakse ühte jurisdiktsiooni, kuid kaup liigub hoopis teise riiki).
- Rahvusvahelise elektroonikaseadmetega seotud tarneahela kriisil (tingitud Covid-pandeemiast tingitud) puudus mõju ettevõtte kauba- ja rahavoogudele.
- Kahtlus, et ettevõttes toimuvad tehingud, kuid kaup tegelikkuses ei liigu.
- Hiljuti asutatud ettevõtte käive on kasvanud ebatavaliselt kiirelt.
- Ettevõttega seotud tegevusalade spekter on ebatavaliselt lai.
- Ettevõttel puuduvad ülekanded logistikafirmadele, kes peaks kaupa transportima.
- Tehingud toimuvad omavahel seotud osapoolte vahel.
- Ettevõtte pangakontole laekuvad vahendid kantakse koheselt edasi (nn transiitkonto).
- Ettevõttega seotud korporatiivstruktuur on ebatavaliselt keeruline ja ebaloogiline ning hõlmab variettevõtteid või kõrge rahapesu riskiga jurisdiktsioonides registreeritud äriühinguid.
- Ettevõttel on kontorid nõrga rahapesu tõkestamise süsteemiga riikides.
- Ettevõtte ajaloos esinevad seletuseta mitteaktiivsuse perioodid.
- Ettevõtte kaubandustegevus ei ole kooskõlas äriühingu tegevusalaga.
- Kaubaga seotud dokumentides (nt arve, leping, tollidokumendid, kauba kirjeldus) esinevad vastuolud.
- Kaubaga seotud dokumentides kirjeldatud hinnad ja kogused on ebatavalised või nendes esinevad vastuolud.
- Kaubaga seotud dokumentides on kauba kirjeldus väga üldsõnaline.

Lisaks soovitab RAB tutvuda ka eelnevalt viidatud FATF-i raportides toodud ohuindikaatoritega.

Täheldades kirjeldatud tegevusmustrit või ohuindikaatoreid, palume rakendada tugevdatud hoolsusmeetmeid. Juhul kui tugevdatud hoolsusmeetmete kohaldamise järel kahtlus ei haju, esitage teade Rahapesu Andmebüroole ning viidake märksõnale „4TT202305“.